

Szilaveczy Csilla

Szolgálat és költészet – hittel és humánummal

Bogdán József egyéni hangvételű verseivel magyarországi és vajdasági irodalmi folyóiratokban, egyházi lapokban, egyházi szervezetek honlapjain, irodalmi antológiákban találkozhatunk. A papköltő, Délvidéken (Vajdaság), Zentán született 1956. január 12-én. Kegyetlen gyermekkor jutott osztályrészéül. Négyéves korában elvesztette édesanyját. Apja alkalmatlan volt a gyermekek nevelésére, így testvéreivel nevelőszülőkhöz, majd amikor a Vöröskereszt már nem fizetett a gyermekek neveléséért, állami gondozásba került. Általános iskola után a szabadkai katolikus gimnáziumban tanult tovább, ahonnan a horvátországi diakovári egyetemre vezetett az útja, ahol teológiai és filozófiai diplomát szerzett. 1983. június 29-én szentelték pappá Nagybecskerekben, papi szolgálatának első állomásán. Az elmúlt harminc évben több településen teljesített lelkipásztori, hittantanári szolgálatot, 2006-ban két magas egyházi kitüntetésben részesült: XVI. Benedek pápa a pápai kápolna lelkészei sorába iktatta, majd Gyulai Endre a Szege-Csanádi Székeskáptalan tiszteletbeli kanonoki címét adományozta neki. 2008-tól szentszéki bíró, tagja a Szent György Lovagrendnek.

Első verseit kamaszkorában írta, aztán hosszú kihagyást követően, pappá szentelése után kezdett komolyan foglalkozni a versírással. Tehetségét, igényességét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az 1989-ben, *Ablakok* címmel megjelent első

kötetében már kiforrott költőként mutatkozott be. 1994-ben a harmadik, *Szívzörejek* című gyűjteménye szinte azonnal a jelentős vajdasági költők sorába emelte. A Vajdaságban eddig tizenegy kötete jelent meg, de Magyarországon ez az első válogatás, amely a három évtized verseiből napvilágot látott.

A kötet címe, találóan, *Zilált papi imák*. Ziláltak, mert a költő széles körből választ témát, és imák, mert a leghétköznapibb versekben is érezzük Isten jelenlétét, szeretetét. Bogdán József versei mégsem templomszagú steril versek. Kedveli a meghökkenítő kifejezés-párokat, fel támaszt rég elfelejtett szavakat s olyan fogalmakat is használ, amelyek egy paptól szokatlanok, nyersek. Ide sorolhatók többnyire komor hangulatú haikui is. Ezt a versformát ő honosította meg a vajdasági magyar költészetben.

A család nélkül felnőtt költő lelkében rengeteg fájdalom és – ebből következően – nagy empátia rejtőzik. Szinte természetes az emberek nehéz sorsával való azonosulása, mások megértése. Szeretettel fordul mindenki felé, mélységesen tiszteli az életszentséget, a bántó szándékot nem ismeri, pedig sokszor csalódott az emberekben. Szociális érzékenysége állandó adakozásra készíti. Sajátos gondolatvilágában a gyermekkorban gyökeredző mérhetetlen szeretetéhség és a családi élet utáni vágyakozás keveredik az Istennek tett elkötelező szent esküvéssel, a

gyengéd, szelíd szeretettel, a szülőföldre – s azon belül plébánosi állomáshelyei – iránti rajongással. Élményeinek tárháza igen gazdag, hiszen három évtizedes papi szolgálata alatt számtalan emberi lélek nyílt meg előtte a szentgyónás keretein kívül is. Ezeket az élményeket saját, többnyire keserű tapasztalataival ötvözve osztja meg olvasóival hol fájdalmasan, hol tündöklően szép verseiben. Vigaszt nyújt, szeretetet ad, erőt sugároz. Őszinte, tiszta hangja, sokszínű formavilága, igényesen megfogalmazott tömör szókimondása megismételhetetlen olvasmányélményt nyújt olvasóinak.

Az isteni teremtés csodáját élhetjük át a költővel a *Születés* és az *Amikor megszerettük egymást* című verseinek olvasásakor. Tanúi lehetünk egy gyermek születésének és édesanyjával töltött első pillanatainak. Mintha csak emlékeit idézné, úgy tárja elénk a kis ember világrajöttét, aki szinte a mennyekbe repül, csak a köldökzsinór húzza vissza, s az édesanya boldogságát, aki a mosolygó égboltot mutatja gyermekének. A *Résnyire nyitott ajtó* című versben megosztja velünk egy gyermek különös éjszakai titkát, amikor véletlenül meglátja, szülei hogyan szeretik egymást. Ilyen emléke, élménye sok embernek lehet, de csak Bogdán József kivételes kifejezőképessége képes azt a versben alkalmazott finom rezdülésekkel megörökíteni. Megismerhetjük egy kisfiú szeretetnélküli gyermekkorát, családja életének nehéz és olykor szép pillanatait (*Gyermeknyelven*); a tisztalelkű, ám szinte lázadozó, Istennel szelíden perlekedő (*Zilált papi ima*), ugyan-

akkor esdeklőn fohászcodó, természetes emberi vágyakkal és helyzetéből adódó kísértésekkel küzdő, vívódó fiatal papot. A *Kis papi versek ciklusban* betekintheünk egy falusi plébános mindennapjaiba, amelyeknek szinte meghatározó mozzanatai a temetések, a világi kísértések, ugyanakkor itt találjuk az útját földi kíséző nélkül, társatlanul járó, önzetlen pap hitvallását is.

A szeretetteljes, tisztaságot sugárzó, gyermekekhez is szóló szelíd hangú lírai költő is bemutatkozik, akinek *Szeder indája* című verse leheletfinomságú ékszer. A természet szeretetéről szólnak további gyermekversei, az *Isten ékszerai*, a *Bogárhimnusz*, a *Vörösnnyakú dögbogár*, amelyekben valójában emberi érzelmek, életfoszlányok elevenednek meg. Olvasói elé tárja hazafias érzéseiről, a szülőföld megtartásáról (*Fohász a déli végeken*), a nemzeti identitáshoz való ragaszkodásról (*Anyám, Magyarország*), a történelmi, társadalmi igazságtalanságokról, szomszéd népek egymással vívott háborújáról szóló gondolatait, érzelmeit is. A kötetet a *Levél édesanyámnak* című ciklus zárja, amelyben a már deresedő, felnőtt költő röviden beszámol az életéről. Ez az egyetlen, édesanyjához írott levele.

A kötet minden verse szeretettel készült. Fogadja hát az olvasó is szeretettel Bogdán Józsefet, a költőt és papot, aki egy kis bánáti faluban éli mindennapjait, végzi szolgálatát, esket, keresztel, betegeket látogat és temet, sokszor két faluban is miséz, hittant tanít és minden szavával lelkeket gyógyít. S ha van egy kis ideje, verseket ír. Akár egy 21. századi Virág Benedek.

(Bogdán József: *Zilált papi imák. Válogatott versek. Unicus Műhely, Budapest, 2013. ISBN 978-615-5084-12-6. A kötetre a szerkesztői előszó közlésével hívjuk fel olvasóink figyelmét.*)

Fazekas Csaba

Sorsok, pályák, históriák

Miklós Péter tudomány- és irodalomtörténeti tanulmányai

A 2009. évi Radnóti-centenárium remek alkalmat adott arra, hogy a költő életművének egyes szakaszairól méltó megemlékezések, tartalmas feldolgozások szülessenek (ezek közül is kiemelendő Ferencz Győző: *Radnóti Miklós élete és költészete. Kritikai életrajz*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009). Szeged, mint Radnóti életének meghatározó helyszíne alaposan kivette a részét a költő emlékének ápolásából, a városban élő fiatal történész, Miklós Péter közelmúltban közzétett tanulmánykötete pedig megerősíthette az évfordulót figyelemmel kíséző kívülről benyomásait. Tehát szó sincs arról, hogy valamiféle „évfordulós kényszer” hatását kellene keresnünk a Radnóti-val kapcsolatos tudományos konferenciák illetve az azok anyagát közétevéő kötetek kapcsán (vö. pl. „*Surranva kell most élned itt*”. *Tanulmányok Radnóti Miklósról és költészetéről*. Szerk.: Miklós Péter. Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány, Szeged, 2009.; „*Mert annyit érek én, amennyit ér a szó*”. *Szegedi Radnóti-konferenciák*. Szerk.: Olasz Sándor – Zelena András. SZTE BTK, Szeged, 2009). Miklós Péter tanulmányainak reprezentatív válogatása folytatja utóbbiak sorát, jelezve, hogy Radnóti szegedi éveinek kérdése az irodalomtörténet-írás kiemelt érdeklődéssel kísért, valóban nagy fontosságú területe, a centenáriumtól függetlenül is. Reményeink szerint a kutatások illetve az azokat reprezentáló Radnóti-közlemények a

továbbiakban is szép számmal kerülnek ki a szegedi értelmiség műhelyeiből, például a témával sokoldalúan foglalkozó Miklós Péter munkája nyomán.

A kötet előszavát jegyző Pomogáts Béla szellemesen ír Szegedről, a „költők és tudósok városáról”, sorai mögött pedig annak kutatását fedezhetjük fel, hogy mi is okozta a dél-alföldi város olyan kiemelt szerepét a magyarországi művelődéstörténetben. Kétségtelen ugyanis, hogy Szeged az „átlagosnál” gyakrabban bukkan fel a kultúrával, tudománnyal, szépirodalommal foglalkozó tankönyveinkben, tanulmányainkban. A kötet kapcsán ez gondolkodtatja el elsősorban olvasóját: van-e valami Szeged „levegőjében”, ami oda vonzotta és alkotásra inspirálta Juhász Gyula, József Attila, Szent-Györgyi Albert és mások nemzedékét. Ha nem is kell (és bizonyára nem is érdemes) efféle „genius loci” után kutakodni, az kétségtelen, hogy a két világháború között különleges milió alakult ki (pontosabban: a szereplők által alakított ki) Szegeden. Ennek paradox módon különös inspiráló erőt adott a Trianon következtében Kolozsvárról Szegedre költöztetett egyetem és annak szellemi-kulturális környezete.

A kötet Miklós Péter 13 tanulmányát közli, amelyek közül három itt jelenik meg először, a többi helyi kulturális lapok (*Szeged, Bölcső*), valamint egyéb kiadványok hasábjain már napvilágot látott. Így egy-egy kötet szerkesztve azonban nem-

csak azt érthette el a szerző, hogy kutatási eredményei kevésbé legyenek kitéve a feledés veszélyének (legyünk őszinték, a kisebb publicitású lapok esetében ez a lehetőség fokozottabb), hanem azt is, hogy egyfajta komplex képet alkothassunk Radnóti-ról és a korabeli Szegedről. Ez utóbbi teszi Miklós Péter írásait különösen izgalmasakká. Ugyanis csupán öt olyan közlemény szerepel a kötetben, amelyek szorosan Radnótihoz kapcsolódnak, életrajzában fehér foltjait igyekeznek eltüntetni, az irodalomtörténet-írást újabb adalékokkal gazdagítani. Radnóti-rajongóknak is bőven szolgál újdonságokkal a költő szegedi éveit áttekintő húsz oldalas tanulmány, a névváltozatainak használatát tárgyaló, illetve különösen a Radnóti és Sík Sándor kapcsolatát bemutató közlemény. Utóbbi aprólékosan ábrázolja a tanítvány és a professzor viszonyát, különös tekintettel arra, hogy mindkettőjüknek fel kellett dolgozni azt a – Radnóti szavaival – közös „életproblémát”, amely zsidó származásukhoz kapcsolódott. Naplójegyzeteik kísérteties hasonlóságot mutatnak, soraik mögött egy egész nemzedék – Miklós Péter szavaival – „szinte kényszeres” magyarázkodása áll, amely a származást és a magyarsághoz való ragaszkodást egyeztette össze önnön egyéniségében. A szerző pontosan mutat rá arra a fontos körülményre, hogy mindkettőjük számára az asszimilációs közeget egyszerre teremtette meg a katolikus vallás illetve a szellemi (tudományos illetve irodalmi) életbe való integrálódás. A további két Radnóti-dolgozatában a szerző a költőnek a szegedi Dugonics Társasággal való kapcsolatát, valamint József Attilához és a kevésbé ismert, ám szegedi éveiben jelentős költő-társhoz, Perkátai Lászlóhoz fűződő viszonyát mutatja be.

Miklós Péter további tanulmányai jórészt a szegedi univerzitás egyes kérdéseivel

foglalkozó egyetemtörténeti dolgozatok. Nemcsak önmagukban kiváló és alapos írások, hanem valóban elvezetik az olvasót a harmincas évek szegedi szellemi életébe, megidéznek és megértetik, milyen körülmények között élt és dolgozott Radnóti, milyen hatások formálták költői pályafutását. A Kolozsvárról áttelepült egyetem első évtizedeinek áttekintése mellett különösen izgalmasak a Klebelsberg Kunó kultuszminiszterségéhez kapcsolódó, az egyetem „katolikus jellegének” biztosítását hivatott törekvések bemutatása. A Horthy-korszak antiszemita egyetemi mozgalmival, nagy hatású diákszervezeteivel (Turul, MEFHOSZ stb.) számos publikáció foglalkozott illetve foglalkozik (például Ladányi Andor, Ujváry Gábor és Kerepeszki Róbert tollából), ezekhez a kutatásokhoz járul hozzá Miklós Péter a szegedi egyetem zsidóellenes mozgalmait bemutató érdekes dolgozatával.

A kötet további tanulmányai egy-egy, a szegedi értelmiségi közéletben kiemelkedő személyiség életpályájának valamely szakaszával foglalkoznak. Bemutatja a híres rabbi, Kecskeméti Ármin magántanári habilitációjának viszontagságait, rendkívül érdekes adatokkal a magyar Nobel-díjas, Szent-Györgyi Albert politikai szerepvállalását, a jelentőségéhez mérten talán kevésbé ismert irodalomtörténész, Berczeli Anzelm Károly „útkeresését”, a falukutató Tomori Viola doktorálásának tanulságos történetét, valamint – időben kicsit „kilógva” a kötet többi írásának periódusából – Ortutay Gyula „nagypolitikai” tevékenységét. Utóbbi arra is tanulságos, milyen változatos életutak ágaztak el a harmincas években Radnótit is magába foglaló szegedi szellemi műhelyből. (Kissé talán túlhangsúlyozza az amúgy kétségtelen tény, Ortutay titkos kommunista párttagságának kérdését, de ettől függetlenül érdekes annak megrajzolása, hogyan lett a pia-

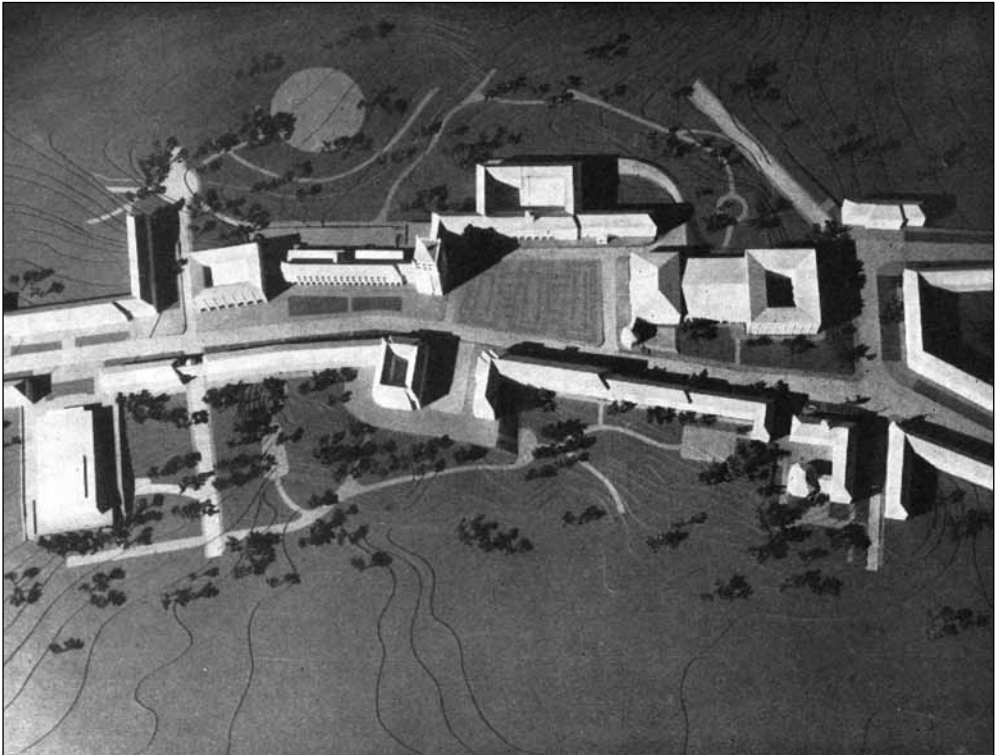

rista diákból, Sík-tanítványból és Radnóti barátjából, a kiváló folkloristából Rákosi egyik odaadó szövetségese, a tehetséges értelmiségiből a diktatúra kiépítésének robotosa.)

Miklós Péter tanulmányait nemcsak változatos témáik, olvasmányos stílusuk ajánlják könyvespolcunkra, hanem az a történelmi magatartás is, amely érződik az írásaiból: nem elégszik meg a már feltárt és

ismert adatokkal, hajtja az újabb források feltárásának vágya, a történelmi múlt pontosabb rajzának elkészítése is. Buzgalma nyomán a szegedi egyetem Csongrád Megyei Levéltárban őrzött állagai, – eddig nem vagy kevéssé ismert – iratai, valamint a korabeli helyi és országos sajtó cikkei válhatnak a tudomány- és irodalomtörténet-írásunkat gazdagító kutatási eredményekké.

(Miklós Péter: A szegedi bölcsészkar Radnóti Miklós diákéveiben. Tanulmányok Radnóti-ról, kortársairól és a szegedi egyetemről. Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány, Szeged – Szabadka, 2011. ISBN 978-963-08-0689-3)

Bolvári-Takács Gábor

Thália hatalma és a hatalom

A művészetek történetét az ideológiai meghatározottság a legrégebbi idők óta jellemzi. Fülep Lajos már 1923-ban megfogalmazta, hogy a művészet örökkévalóság-jellegű formái világában a világnézet az igazi történeti fogalom, és minden olyan vállalkozás meddő, amely az egyéniségek, temperamentumok különféleségéből akarja értelmezni a művészetek alakulását. Az ideológiai kapcsolat meghatározta egyrészt a művészetek helyét a társadalomban, másrészt a politikai-gazdasági hatalom gyakorlói és a művészek viszonyát egymáshoz. Hauser Arnold ezzel összefüggésben úgy vélte, hogy a művészetben az irányzatosság nemcsak azért jogos és szükségszerű, mert a művészi alkotómunka elválaszthatatlanul összefonódik a társadalmi gyakorlattal, hanem azért is, mert a művészet mindig rá akar beszélni valamire, tehát nem érheti be a pusztá ábrázolással.

Ilyen értelemben a közelmúltban megjelent *Színház és diktatúra a 20. században* című tanulmánykötet ismert művészetpolitikai körülményeket tárgyal. Megközelítésmódja mégis újszerűen hat, hiszen a kérdéskör effajta feldolgozása a hazai szakirodalomban egyedülálló. Különösen azért, mert nem egyszerűen a fasizmus vagy a kommunizmus felől közelít a témához, hanem szintézisre törekszik: a mögöttünk hagyott évszázad színháztörténeti folyamataiba építve mutatja be az európai országokban és az Egyesült Államokban

fellelhető diktatórikus korszakokat, illetve vonásokat.

A kötet első részében Nyugat- és Észak-Európa országait vehetjük szemügyre. Győri László a *Színház a Harmadik Birodalomban* c. tanulmányában a színháznak a náci Németországban betöltött kiemelkedően fontos szerepét elemzi. Klaus Mann *Mephisto*ja, illetve Szabó István ebből készült Oscar-díjas filmje óta a weimari köztársaság, illetve a hitleri állam színházpolitikai eseményei a hatalom és a művész viszonyának örök kérdéseit is szimbolizálják. Török Tamara „az olasz színház és a fasizmus érdekházasságát” dolgozta fel. Mussolini a hatalomra kerülése után azonnal felismerte a művészetek szerepét, s erre konkrét színházi programot is kidolgoztak, a „tömegek színháza” elterjesztésére. Lakos Anna *A francia színház a német megszállás alatt* c. írásában a németek által okkupált területek és a Pétain-féle Vichy-bábállam színházpolitikájába egyaránt bepillantást enged. Az Észak-Európát vizsgáló közlemény Domsa Zsófia tollából született, s a világháború fősodrától távolabb eső régiót vizsgál. A „*Harc a sötét hatalom ellen*” *Skandináv színház és színházi emberek a II. világháború éveiben* c. cikke mindössze öt év (1940–45) eseményeit veszi sorra. Dánia és Norvégia megszállásának történetében sok az azonos momentum, Svédország ugyanakkor – formálisan – semleges maradt, így az államok színház-

történetében akadtak különbségek. A svéd művészek körében jelen volt a németekkel szimpatizáns vonal, míg a másik két országban már a harmincas évektől komoly antináci szemlélet bontakozott ki. Az első rész befejező írásában Kiss Tamás Zoltán a fasizmus fénykorát időben meghaladó periódust tárt fel. A „*Csend! Csend, ha mondom! Csend!*” *A spanyol színház a Franco-korszakban (1936–1975)* c. közlemény a hetvenes évek közepéig kalauzol bennünket, személetesen ábrázolva egy magát Európán kívül rekesztő európai ország színházpolitikai viszonyait.

A második rész egyetlen írásmű. Lengyel György *Kísértet járja be – Amerikát. Az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság / Az amerikai színház és film* című, félszáz oldalas elemzése rendkívül fontos kérdéseket vizsgál. A mccarthyizmussal Martin Ritt *The Front* c. (nálunk *A jónevű Senki* címmel bemutatott), 1976-ban készült filmje – elsősorban Woody Allen alakítása miatt – fájdalmas humorral nézett szembe. Lengyel György tanulmánya – gazdag jegyzetapparátussal – történeti kontextusban dolgozza fel a kérdéskört. Az Amerikai Egyesült Államok színház- és filmművészetében máig erőteljes nyomot hagyó politikai boszorkányüldözés nem fogható föl pusztán antikommunista hidegháborús hisztériaként (noha tudjuk, hogy az ötvenes évek tudományos-fantasztikus filmjeinek ideológiai hátterében is sok tekintetben a Szovjetuniótól való félelem húzódott meg), hiszen a szóban forgó bizottságot már 1938-ban felállították – igaz, akkor még ideiglenes jelleggel. A jelenség kiteljesedéséhez kellett persze egy elvakult politikus (Joseph McCarthy wisconsinai republikánus szenátor), de a megértéséhez belpolitikai (republikánusok vs. demokraták), faji (antiszemitizmus), gazdasági (filmipar) és tömegkommunikációs (sajtóvisszhang) szemponto-

kat egyaránt figyelembe kell vennünk. A tanulmány kronologikusan követi végig az események alakulását, külön alfejezetet szentelve Charlie Chaplin, Ronald Reagan, Bertold Brecht, Elia Kazan, Orson Welles és Arthur Miller ügyének.

A könyv III. része a Szovjetunió és a balti államok színházpolitikájáról tartalmaz közleményeket. Elsőként Kiss Ilona elemzi a húszas-ötvenes évek szovjet viszonyait (*Tenyér és ököl, A sztálinizmus színháza 1927–1953*). A szerző a kulturális igazgatás és az állambiztonsági szervek hátlójában kialakuló struktúráját egy modell (a Művész Színház) és egy „antimodell” (a Mejerhold Színház) viszonyrendszerében mutatja be. Jaak Rähesoo Észtországról (*Az észt színház hosszú fogsága az elnyomó hatalmak börtönében*), Benedikts Kalnačs Lettországról (*A lett színház a totalitarizmus idején*), Aušra Martišiūtė pedig Litvániáról (*A kulturális ellenállás legendái a litván drámaírásban és színházban*) értekeznek. Mindhárom szerző alapvetően a balti államok szovjet uralom alatti időszakát (1940–91) tárgyalja.

A kötet negyedik részében az egykori szovjet blokk kelet-európai államairól kapunk képet, bár az egyes szerzők elemzéseikhez nem a második világháborút tekintették kiinduló pontnak. Győri László *Színház az NDK-ban* c. írása az alig negyven évet megélt „német munkásállam” színházpolitikai és színháztörténeti viszonyait taglalja. Balogh Géza *A gyökerestől kitépett fa. Cseh és szlovák színháztörténet a német és a szovjet megszállás alatt* c. tanulmánya a müncheni egyezménytől 1989-ig vázolja a színházügy legfontosabb fejleményeit, a fontosabb csomópontokra koncentrálna. Kötő József Romániáról írt, beleértve az erdélyi magyar színháztörténetet is. *Politikum és esztétikum. Színház a totalitarizmus markában (1945–1989)* c. cikke szemléletes periódusokból építke-

zik: 1945–48: elveszett illúziók, 1949–60: kísértő évtized, 1960–71: a mítosz genezise, 1971–83: önvédelmi színház, 1983–89: a játszma vége. Gerold László az egykori jugoszláv térséget tűzte a tolla hegyére. *Az állami cenzúrától az utcaszínházig. Diktatúrák packázásai a délszláv térségekben 1920-tól máig* cím világosan jelzi, hogy földrajzi határoktól és államformáktól függetlenül a régióban egymást váltották a diktatúrák, alapvetően meghatározva ezzel a színházügy helyzetét. Pályi András *Szobaszínház és függetlenségi eszme. Lengyel színház (1939–1989)* című tanulmánya az önálló lengyel állam bukásától a szovjet befolyás végéig terjedő fél évszázadot elemzi. Tudjuk, hogy az egymással szemben álló Németország és Szovjetunió (akárcsak korábban Poroszország és Oroszország) Lengyelország felosztásában mindig nagyszerűen megértette egymást. Nem meglepő tehát, hogy a szerző a lengyel színházpolitikát nem kronologikusan, hanem a nagy egyéniségek diktatúrákon átívelő munkásságán mutatja be. A kötet utolsó blokkja a hazai viszonyokat

követi nyomon, sajnálatos, hogy nem teljes értékűen. Gajdó Tamás *Színház és diktatúra Magyarországon 1919–1962* című nagy ívű áttekintésének kezdőpontja a Tanácsköztársaság, végpontja nem csupán a kádári konszolidáció, hanem egy fontos színház történeti dátum: a Nemzeti Színház 1945-től vezető Major Tamás igazgatói posztról történt távozása. A témához, mintegy epilógusként, két szerző csatlakozik: Lengyel György a forradalomtól 1970-ig tekinti át a hazai színházi viszonyokat, Radnóti Zsuzsa pedig a 70–80-as évekről írt. Mindketten vázaltszerűen, a főbb csomópontokat kiemelve, forrásokat nem vagy alig megjelölve. A téma tehát messze nem kidolgozott és további kutatásra vár. A 20. századi diktatúrákban a művészetet használták politikai döntések legitimációs eszközeként. Alapfunkciója a propagandisztikus-mozgósító kategória felé tolódott el. Az ismertetett kötet jól példázza, hogy egyes művészetpolitikai jelenségek a hasonló történelmi helyzetekben, országoktól függetlenül, mindenhol egyformán megjelennek.

(Színház és diktatúra a 20. században. Szerkesztette: Lengyel György. Társszerkesztő: Radnóti Zsuzsa. Corvina Kiadó – Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet, Budapest, é.n. (2011) ISBN-978-963-13-5991-6. A cikk az OTKA K81672 számú kutatás keretében készült.)

Fittler Katalin

Bónis Ferenc emlékkönyv

A kerekszámú születésnap vagy a halálozás évfordulója alkalmából megjelentett emlékkönyv (Festschrift) tűnő félben van napjaink könyvkiadási gyakorlatában. Helyét inkább az előadássorozatok váltják fel, amelyeknek anyaga később az esetek többségében szakfolyóiratban lát napvilágot – változatlanul (amennyiben az alkalom-ihlette munkáról van szó), vagy kibővíve (amikor a felolvasáshoz kellett időkorlátok közé szorítani a terjedelmesebb munkát). Éppen ezért valamennyi sikeres vállalkozásért, amely írásos köszöntésre vállalkozik, csak hálásak lehetünk. Így ezért a kötetért is.

Bónis Ferenc (eddig, s korántsem befejezettek tekinthető) zenetörténeti életműve kétségkívül megérdemli a szakmabeliek illyesfajta igyekezetét, erőfeszítését, s minden bizonnyal örömmel tölti el az ünnepeltet, aki maga megannyi tisztelgő kötetet szerkesztett (leginkább egykori tanárainak), hogy ezúttal megajándékozottként lehet birtokosa egy új kiadványnak. Öröm ez akkor is, ha némely írást már ismert, netán épp általa életre hívott rendezvényekre születtek, hiszen nem idegen tőle a kodályi gondolatmenet, a „legyen a zene mindenkié” folytatásaként a „legyen a zenetörténet mindenkié” kiterjesztése mind szélesebb olvasótáborra.

A kötet szerkesztését Ittész Mihály vállalta. Anyagának összeállítása aligha jelenthetett gondot számára, hiszen (Bónis munkatársaként) mind az ünnepelt mun-

kásságát, mind pedig a vele munkakapcsolatban állók táborát ismerhette. Önként kínálkozott a tematika is, amely a könyv java részét felöleli, egyrészt *A 19. század zenéje – akkor és most*, másrészt *a 20. század – Bartókról, Kodályról és a népzene-ről*. Természetesen rugalmas határokkal, egy-egy felkért kutató témajavaslatának megfelelően.

Az emlékkönyvek afféle „zsákbamacskának” tekinthetők, éppen a tematikus határok széles értelmezése következtében. Meglepő olvasnivalókat kínálnak néha, nemcsak a laikus érdeklődőknek, hanem a szakmabelieknek is. A szerzők sorában ismert és ismeretlen nevek sorjáznak, a tematika rendkívül gazdag. Kortörténet, műfaj történet, rész-problémák mélyfúrásos átvizsgálása – hogy csak néhány alaptípust említsek. Néha egy-egy tanulmány elolvasásakor elcsodálkozunk: ilyen szempontok kiragadásával is lehet újabb, átfogó tanulságokhoz jutni?

Ittész Mihály szerkesztői munkája korántsem irigylésre méltó. A szerző-gárda kiválasztását követően óhatatlanul is életbe léphetett a tekintély-elv, a szakkutatónak kijáró tisztelet, amely arra készítette, hogy érintetlenül (vagy legfeljebb minimális beavatkozásokkal) közölje az írásokat. Sajnos igencsak vegyes az eredmény; javítatlanul maradtak elírások, pontatlan hivatkozások stb. Nem merült fel a jegyzetanyag (vagy akár a bibliográfiai hivatkozások) egységesítésének még csak a szándéka

sem, ami voltaképp tiszteletlenségnek is minősülhet, ismervé Bónis Ferenc minuciózus szerkesztői műgondját. Az csak a szakmabelit zavarja, hogy nem mindig derül ki, kitől származnak a fordítások, új írásról van-e szó, vagy korábbi előadás jutott itt nyomtatott megjelenési lehetőséghez. S aki közlőről megtapasztalta Bónis szöveggondozási módszereit, mosolyogva képzelel el: mi maradna mindebből, következetes lektorálási tevékenysége nyomán.

De hát ajándék kötet nem lektorálásra való – s próbáljuk figyelmünket kizárólag az újonnan megszerezhető ismeretekre irányítani! Az írások nemcsak műfaj szerint különbözőek, hanem terjedelmüket, érvényességi körüket illetően is. Ugyanakkor nem tagadhatjuk, hogy néha épp a részletekben elmélyül, az anyagra érezhetően sok időt szánó munkák is izgalmas olvasmányt jelentenek.

Népszerű olvasnivalót kínál Gombos László (*Erkelék és Huberék – A magyar zenei élet erőviszonyai a 19. század második felében*), s tiszteletre méltó vállalkozás Eöszé Lászlóé, aki a karmester Kodály Zoltán portréját vázolja fel, levelek és a korabeli sajtódokumentumok tükrében. Egyedül nála szerepel az az olvasóbarát megoldás, hogy a főszövegben magyarul olvasható idézetek eredetije a jegyzetanyagban eredeti nyelven szerepel (sajnos, pontatlan jegyzet-számozással). A muzsikusz-olvasó számára különleges csemege Domokos Mária írása (*Az „Árgirus”-dallam és verbunkos rokonsága*), amely áttekinthető kotta-illusztrációjával arra készíti az olvasót, hogy hangokra fordítsa a prózai elemzést. A tisztelgők sorában nem kis számban szerepelnek külföldiek,

ami Bónis pályájának ismeretében korántsem meglepő (nem mindig derül ki, hogy kinek a munkája a – különböző színvonalú – fordítás).

Annnyiből korántsem hálás a szerkesztő feladata, hogy gyakorlatilag kevés érdemi beleszólása van a megküldött, közlésre szánt anyagokba. Mégis, ennél sokkal drasztikusabb beavatkozásokra lett volna szükség, hogy plasztikusabban érvényesüljön a tényleges mondanivaló, s eltűnjenek a közhelyesítő, méltatlan jelzők. Következetelen az idézetek forrásmegjelölése; néhány szerző az ünnepelt munkáit tekintette alapvető szakirodalomnak, míg mások az ősnymotatványokra való hivatkozás mellett döntöttek.

Úgy tűnik, a szerkesztés munkáját Ittész Mihály inkább csak „felvállalta” – igazi közreműködése a Bónis Ferencről alkotott „pálya-kép”, s vélhetőleg tőle származik az ünnepelt zenetudományi munkáit áttekinthető jegyzék.

Fellapozva a kötetet, az ünnepelt portréját látjuk, Gerzson Pál olajfestményét. A köszöntőt Kodály Zoltánné írta, majd *Tabula gratulatoria* következik, olyanok köszöntése, akikkel – többrétű – szakmai kapcsolatban állt az ünnepelt. Egykori tanárának, Szőnyi Erzsébetnek alkalmi darabja (afféle modern Albumblatt) a névbetűit foglalja kottába, majd egy külföldi munkatárs, Herbert Vogg sorai zárják a protokolláris fejezetet.

A köszöntéshez ezúton csatlakozik a zenetudományi tanszagnak az az egykori hallgatója, akinek nemcsak indexében szerepelnek Bónis Ferenc jelesei, hanem aki első (és főállásúként egyetlen) munkahelyét, a Magyar Rádió szerkesztői tisztét is az ő meghívásának köszönheti.

(Részletek az egészhez. Tanulmányok a 19. és 20. század magyar zenéjéről. Emlékkönyv a 80 éves Bónis Ferenc tiszteletére. Szerkesztette: Ittész Mihály. Argumentum Kiadó, Budapest, 2012)

A Zempléni Múzsza 2013. évi XIII. évfolyamának összesített tartalomjegyzéke

Tudomány és társadalom

Czoch Gábor: Kassa az európai migrációs folyamatokban (1781–1848) (4/5–13)

Dáné Tibor Kálmán: A népfőiskoláról erdélyiesen (3/26–30)

Gerner Zsuzsanna: Közép-európai etnikai leporelló (4/28–31)

Jakab István: Anekdoták pataki diákéveimből (4/32–36)

Koncz Sándor: Felvillantások Alsóvadásról (2/31–45)

Kupa László: A szociológus Rézler Gyula és kálváriás nemzedéke (3/16–25)

Miklósi Márta: A kriminálandragógia európai gyökerei és hazai története a 20. század közepéig (1/21–29)

Miklósi Márta: A kriminálandragógia Magyarországon a 20. század második felében (4/14–27)

Molnár Márton: Katolikus és protestáns irodalomszemlélet az 1920–1930-as években. Keresztény irodalmi műhelyek és reformtörekvések (1/30–39)

Pomogáts Béla: Anyanyelvi Konferencia – egy szellemi műhely küldetése (1/5–20)

Szathmáry Béla: Kövy Sándor emlékezete (2/15–21)

Takács Ádám: A kritika kulturális funkciója a humántudományokban (3/5–15)

Takács Béla: Reformátusok Magyarországon. Művelődéstörténeti áttekintés a reformációtól a rendszerváltásig (2/5–14)

Tarján Tamás: Apa, atya, fiú. Egy motívum Hubay Miklós életművében (2/22–30)

Török Imre: Válaszúton a magyar felsőoktatás (3/31–44)

Viga Gyula: Balassa Iván, a sokoldalú néprajztudós. Emléksorok halálának tizedik évfordulóján (1/40–44)

Művészet

Fittler Katalin: Bónis Ferenc ikerkönyvei Bartókról és Kodályról (1/67–69)

Forgács D. Péter: A magyarok és az osztrákok imázsa az eredeti *Cigánybáró*-változatokban (1/45–50)

Haffner Anikó: Színésznők közéleti szerepben. Életutak a 20. századból (2/59–69)

Harsányi László: Az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület és a Művészakció (1939–1944) (3/51–64)

Jálics Kinga: „Álljunk fel egy nagy körbe, fogjuk meg egymás kezét!” Zsuráfszky Zoltán pályaképe (1/51–56)

Marczi Mariann: A tokaji bor dicsérete. A Tokaj-Oremus borászat zenei gyűjteményéről (4/65–70)

Retkes Attila: Az operett az ötvenes évek Magyarországon (3/71–72)

- Sohár Pál: Csúcspontok Wagner zenedrámáiban (4/37–50)
Soós Imre: Fery Antal grafikusművész élete és munkássága (2/46–50)
Tóthpál József: Értokok évszázadai. A Honvéd Férfikar köszöntése (2/70–71)
Tusnady László: Giuseppe Verdi és az olasz irodalom (3/45–50)
Veress Dániel: Egy építész a betonba simult nemzedékből. Száz éve született Ázbej Sándor (4/51–60)

Szépirodalom

- Asbóth Balázs: Welwitschia Mirabilis. „bodorodó levélzet” (4/83–85)
Bogdán József: A szagos mise után (4/87)
Bakonyi Péter: Ünnepek haván... (1/70–72)
Balogh Péter: Ember helyett (1/73)
Balogh Péter: Megrepedt táv (1/74)
Bende Tamás: felszínre hozni mindent (2/83–84)
Csontos Márta: Selsaving Instructions (4/86)
Farkas Arnold Levente: mi lesz a cím (2/82)
Farkas Arnold Levente: péntek (2/81)
Farkas Arnold Levente: részletek (2/80)
Fenyvesi Orsolya: A történetmondás kudarca (4/71)
Fenyvesi Orsolya: Gravitáció télen (4/72)
Fitos Adrián: Emptyfull4,3,2 (3/84–86)
Gergely Bori: A faház (3/83)
Gergely Bori: Rózsakert (3/82)
Jassó Judit: Altató mese a Napról és a Holdról (2/73–74)
Juhász Tibor: Melegebb öl (4/82)
Kántor Zsolt: A lélek varratai (3/76)
Kántor Zsolt: A nyelv a dolog elé siet (3/75)
Karap Zoltán: Fluxus-partitúrák regényíróknak (2/76–79)
Korpa Tamás: Lelakatolt szobák (2/72)
Maria Lutz-Gantenbein versei (*fordította: Cseh Károly*) (1/81–89)
Mezei Gábor: monstrum 17 (3/73)
Mezei Gábor: penge/szél (3/74)
Mezősi Miklós: Referansz (3/81)
Mezősi Miklós: Vers, mértékkel (3/80)
Nyerges Gábor Ádám: Fázhatok (2/75)
Nyirán Ferenc: Apróságok kicsiny tárháza 16. (4/73)
Nyirán Ferenc: Apróságok kicsiny tárháza 25. (4/74)
Oláh András: felébresztett félelem (3/88)
Oláh András: kivétel (3/87)
Pallag Zoltán: Nagyanyám nippetáskor (4/75–76)
Porkoláb Ádám: Mesélj nekünk, Krónikás! (2/85–87)
Szihalmi Csilla: áhítattal (4/80)
Szihalmi Csilla: csigaházrom (4/79)
Szűk Balázs: Könnyező (Egy népdalra) (4/81)
Tinkó Máté: Antwerpen műzsája (4/77)

Tinkó Máté: Meddőhálók (4/78)
 Ujvári Luca: Az utolsó három nap (1/75–80)
 Urbán Ákos: Bagyrag (részlet) (3/77–79)

Szemle

Arany Lajos: Természeti igazságok – három sorban (3/92–94)
 Bába Szilvia: Az „együtt” jellemzői Közép-Európában (1/101–103)
 Bolvári-Takács Gábor: A Debreceni Egyetem száz éve (1/98–100)
 Bolvári-Takács Gábor: Kozma Tamás szelíd önéletrajza (3/89–91)
 Bolvári-Takács Gábor: Thália hatalma és a hatalom (4/93–95)
 Bolvári-Takács Gábor: Új iskolatörténet Sárospatakról (2/88–92)
 Dancs László: A sárospataki faluszeminárium történeti tanulságai (3/95–96)
 Fazekas Csaba: Sorsok, pályák, históriák. Miklós Péter tudomány- és irodalomtörténeti tanulmányai (4/90–92)
 Fittler Katalin: Bónis Ferenc emlékkönyv (4/96–97)
 Horváth Attila: Egy hivatás fényei és árnyékai (2/93–94)
 Máriás József: Monodrámák lépcsőin (1/94–97)
 Mihalovicsné Lengyel Alojzia: Újhelyi időutazás a múzsák nyomában (2/95–97)
 Szilaveczy Csilla: Szolgálat és költészet – hittel és humánummal (4/88–89)
 Vitéz Ferenc: Minőségteremtő nemzettudat. Bertha Zoltán könyvei (1/90–93)

Egyéb

A *Zempléni Múzsza* 2013. évi XIII. évfolyamának összesített tartalomjegyzéke (összeállította: Bolvári-Takács Gábor) (4/98–100)
 Egey Emese: Ötvenedik szám (2/2)
 Jakab István (1928–2013) (4/2)
 Számunk szerzői (1/104; 2/98; 3/98; 4/101)
Illusztrációk: Ázbej Sándor (4), Fery Antal (2), Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület képzőművészeti tárlatai (3), Zsuráfszky Zoltán koreográfiái (1)

(Az egyes tételek után zárójelben az évfolyamon belüli lapszám/kezdő–záró oldalszám, az illusztrációknál csak a lapszám olvasható. A tartalomjegyzéket összeállította: Bolvári-Takács Gábor)

Számunk szerzői

Asbóth Balázs 1989-ben született Debrecenben. A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának tanári mesterszakos hallgatója, a Debreceni Egyetem Irodalmi Kör alapító tagja.

Bogdán József 1956-ban született Zentán. Római katolikus pap, nagykikindai plébános, költő (Vajdaság, Szerbia).

Bolvári-Takács Gábor PhD 1967-ben született Sáropatakon. Történész, művelődésszervező, jogász, a Honvéd Együttes Művészeti Nkft. ügyvezető igazgatója, a Magyar Táncművészeti Főiskola habilitált főiskolai tanára, lapunk alapító főszerkesztője.

Czoch Gábor CSc 1965-ben született Budapesten. Történész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának habilitált egyetemi docense, a *Korall* főszerkesztője.

Csontos Márta 1951-ben született Győrben. Gimnáziumi tanár, költő, író, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának PhD-hallgatója.

Fazekas Csaba PhD, 1968-ban született Debrecenben. Történész, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának habilitált egyetemi docense, intézetigazgató, az *Egyház-történeti Szemle* szerkesztője.

Fenyvesi Orsolya 1986-ban született Szekszárdon. Költő.

Fittler Katalin 1952-ben született Mosonmagyaróváron. Zenekritikus, szakíró, tanár.

Gerner Zsuzsanna PhD 1963-ban született Szekszárdon. Germanista, nyelvész, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának habilitált egyetemi docense.

Jakab István CSc, PhD (1928, Nagyrácska – 2013, Révkomárom) Nyelvész, nyelvművelő, a pozsonyi Komenský Egyetem ny. tszv. egyetemi docense, a révkomáromi Selye János Egyetem óraadó professzora, lapunk tanácsadó testületének tagja.

Juhász Tibor 1992-ben született Salgótarjánban. Költő.

Marczi Mariann DLA 1977-ben született Sáropatakon. Zongoraművész, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem adjunktusa.

Miklósi Márta PhD 1979-ben született Debrecenben. Andragógus, művelődéskutató, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának tanársegéde.

Nyirán Ferenc 1951-ben született Debrecenben. Költő.

Pallag Zoltán 1978-ban született Székesfehérváron. Író.

Sohár Pál 1936-ban született Budapesten. Széchenyi-díjas vegyészmérnök, az MTA rendes tagja, az ELTE Természettudományi Karának emeritus professzora.

Szihalmi Csilla 1988-ban született Szegeden. Költő.

Szilaveczy Csilla 1948-ban született Beregszászban. Művelődésszervező, a Magyar Kultúra Alapítvány (Budapest) volt alapítványi titkára.

Szűk Balázs 1960-ban született Egerben. Magyar-történelem szakos középiskolai tanár, médiakommunikátor, költő, prózaíró, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának néprajzos doktorjelöltje.

Tinkó Máté 1988-ban született Békéscsabán. Költő, szerkesztő, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának mesterszakos hallgatója.

Veress Dániel 1988-ban született Debrecenben. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának PhD-hallgatója. A *Sic Itur ad Astra* és az *Apokrif* szerkesztője.

